

Filozofija jezika — izvor, predmet, metoda i cilj

Kristijan Krkač*

Sažetak

U tekstu autor nudi oris svog pristupa filozofiji jezika i to uvodeći izvore, metode i ciljeve filozofije, slijedeći uglavnom J. L. Austina i L. J. J. Wittgensteina. Poseban naglasak autor stavlja na Wittgensteinov pojam »preglednog prikaza« kao posljednjoj metodi i cilju filozofije (viđenje sveza) kao konektivne analize (povezujuće raščlambe, P. F. Strawson).

»Filozofska knjiga mogla bi biti naslovljena 'O čudima džungle'.«¹

1. Uvod

Prošlo je vrijeme kada je u filozofiji istraživanje jezika bilo u »žizi« ili čak u modi, iako mnogi filozofi koji su se cijelog života bavili jezikom to nerado priznaju.² Stoga se i ovaj predmet više ne može nazivati »analitička filozofija jezika«, nego prije »analitička filozofija«. Povrh toga, s obzirom na određene metode koje su se unutar tog kruga pojavljivale i koje su sve samo ne »analitičke«, kao primjerice »pregledno prikazivanje« L. Wittgensteina, »lingvistička fenomenologija« J. L. Austina, »razgovorne implikature« H. P. Gricea ili »konektivna analiza« P. F. Strawsona, on se više ne može niti tako nazivati, nego u stvari samo »filozofija«. Ipak, s obzirom na »pretencioznost« nazivanja određene filozofske discipline ili škole naprosto »filozofskom«, ali i s obzirom na korijene te filozofije, pošteno bi bilo nazvati je »postanalitička filozofija«. S obzirom na navedene filozofe i spome-

* Dr. sc. Kristijan Krkač, Zagrebačka škola ekonomije i menagementa, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

1 L. Wittgenstein, *Wittgenstein's Nachlass*, Oxford University Press, 2000, CD-ROM, Item 149.

2 Vidi primjerice N. Mišćević *Filozofija jezika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003, napose str. 7–12; 92–93.

Kratice Wittgensteinovih djela su sljedeće: *Remarks on the Foundations of Mathematics* (RFM); *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief* (LC); *Zettel* (Z); *On Certainty* (OC); *Tractatus Logico-Philosophicus* (TLP); Raznolike primjedbe, u: *Suvremena filozofija II*, M. Galović (ur.), ŠK, Zagreb, 1996, (RP), izvornik *Culture & Value*, Blackwell, Oxford, 1988; *Filozofijska istraživanja* (FI); *Notes on Logic, Wittgensteins Nachlass* (NL).

Ostale kratice su: Q = pitanje, RESP = odgovor, df. = definicija (odredba), ARG = argument, T = teza, ERGO = zaključak, EXP = pojašnjenje (eksplikacija), AF = analitička filozofija, PP = pregledni prikaz.

nute metode potrebno je napomenuti kako je *ozbiljno* istraživanje jezika, dakle na granici lingvistike, psihologije i filozofije, izašlo iz mode upravo zaslugom tih filozofa. Ono što je zanimljivo je između ostalog i to da su oni zaslužni za upućivanje na »stvari« izvan jezika, uglavnom na »djelovanje«, i time je ukazano kako je »govorenje« jezika u stvari samo vrsta »djelovanja«, koliko god ona djelovala odjelito, istaknuto i presudno. Stoga je i ovdje primjereno početi baš s time.

Iako je velika mudrost znati početi od poznatog te dospjeti do nepoznatog (Aristotel), tome se ipak mora dodati nekoliko odgojnih napomena.³

- Prvo: taj prijelaz mora biti neprimjetan.
- Drugo: ono poznatije uvijek mora biti poznatije onome kome se govori, a ne poznatije onome tko govori ili *kako je po naravi stvari*.
- Treće: nešto se mora predavati kao temeljno (Wittgenstein, »Über Gewissheit«), ali to ne znači da se kao takvo ima i shvatiti kao da takvo zaista jest.

Slijedeći sve ovo, započet ćemo od onoga za što se zdravorazumski predmnijeva kako je poznato. Tema su riječi i čini. Počnimo s riječima.⁴

Riječ je skup glasova (npr. glasova *l o s t*) koji poredani po određenom redu (npr. *s t o l*) imaju neko značenje (npr. stol kao *dio pokušstva* [u blagovaonici, dnevnoj ili radnoj sobi] dakako u hrvatskom jeziku, jer riječ »lost« u engleskom znači izgubljeno).

Vrste riječi su: *imenice* (označuju bića, predmete, pojave i običaje), *glagoli* (izriču kakva je radnja, zbivanje ili stanje), *zamjenice* (riječi koje zamjenjuju imenice ili pridjeve, odgovaraju na pitanja tko, što, čiji, koji, kakav), *pridjevi* (dodaju se imenicama da ih pobliže označe, odgovaraju na pitanja kakvo je što, od čega je što, čije je što), *brojevi* (označuju koliko je čega ili koje je što po redu, pitanja su koliko, koji po redu, po koliko, po koliko puta, kolikostruko), *prilozi* (pobliže označuju glagole, pridjeve i same priloge, označuju mjesto, vrijeme, uzrok i način), *prijedlozi* (pokazuju odnose među riječima), *veznici* (povezuju riječi ili rečenice) i *uzvici* (kojima izričemo duševno stanje [radost, žaljenje, divljenje, žalost, bol, gnjev, gadenje, strah]).

Rečenica je izražena misao u više–manje završenom iskazu. Vrste rečenica su: *izjavne* (tvrdi se, niječe), *upitne* (nešto se pita), *uzvične* (izriče se zapovijed, zabrana, želja, divljenje, čuđenje).

Po obliku mogu biti: *proste* (proširene i neproširene) i *složene* rečenice koje mogu biti: *sastavne* (uz veznike i, pa, te, ni, niti), *suprotne* (a, ali, nego, već, dok, kad, kadli, no, a ono, a to, i, ipak, pa, pak, opet), *rastavne* (ili, bilo), *izuzetne* (samo, samo što, osim, tek, tek što, jedino, nego, do), *zaključne* (dakle, zato, stoga). Zavisne mogu biti *vezničke*, *odnosne* i *zavisno–upitne*. Vezničke su: *namjerne* (da kako, li, neka), *vremenske* (čim, dok, istom, kad, kada, kako, pošto, što, tek, tek što, otkada, prije nego), *načinske*, *poredbene* (kako, kao, kao da, kao i, kao što, kako god, koliko, nego, nego i, što, što ono), *izrične* (da, kako, gdje), *objasnidbene* (da, kako, gdje), *uzročne* (budući da, da, jer, kada, kako, što), *posljedične* (da), *pogod-*

3 Aristotel, *Fizika*, SNL, Zagreb, 1992, str. 1, 184a.

4 N. Mišćević, *Filozofija jezika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.

bene (ako), *dopusne* (ako, iako, ako i, premda, makar, makar da, mada, neka, da, da i, i da, ma).

Jezik je artikuliranim glasovima izražen sustav znakova kojima se služe ljudi iste zajednice radi sporazumijevanja. Govor je jezik ostvaren artikuliranim znakovima.

2. Značenje i govorni čini

Ako se pitamo kako najbolje identificirati i odrediti jezično značenje riječi nekog prirodnog jezika, onda je najbolje da odmah odustanemo od zamisli barem neke relevantnosti istraživanja jezika za filozofsko istraživanje. Naime, kristalno je jasno kako još uvijek nije identificirana *teorija značenja* koja bi obuhvatila sve vrste riječi, a još manje sve vrste rečenica ili čak diskursa. Stoga je najbolje odustati od tog pokušaja te pokušati promatrati riječi, rečenice i tekstove, govore, razgovore kao cjeline pomalo distinktno vrste ljudskog djelovanja. Svakako uvidamo kako je za razliku od pitanja »Što znače riječi hrvatskog jezika«, pitanje »Zašto govornici hrvatskog jezika taj isti jezik upotrebljavaju na načine na koje ga upotrebljavaju« ipak ponešto jasnije i korisnije, a povrh toga i zanimljivije. Pokušajmo stoga o jeziku razmišljati kao o djelatnosti, nekoj vrsti čina ili postupka. Prijeđimo dakle na čine. Bez obzira što je nositelj značenja, ili još teže, što je značenje, u smislu lingvističkog značenja, može se kazati da su govorenje i sporazumijevanje posebna vrsta ljudskih čina, a koji se nazivaju govorni čini, za razliku od npr. tjelesnih čina (hodanje), ili mentalnih čina (npr. maštanje). Govorni čini nisu samo i naprosto podskup skupa svih ljudskih čina. Jezična, ili u širem smislu svaka znakovna komunikacija, je događaj, dakle ima status nečega što postoji ravnopravno drugim događajima (kao npr. nogometnoj utakmici Dinamo — Hajduk). Ipak, govor je sredstvo komunikacije, iako je važno napomenuti kako rijetko dolazi zasebno (usporedi razgovor o istoj stvari s istom osobom preko e-pošte, preko telefona, te »u živo«). U tom smislu prvi predmet našeg istraživanja nije jezik, nego sustav znakova, tj. po raspodjeli znanosti nije lingvistika, nego semiotika. Semiotika se bavi sustavima znakova kojima se koristimo, izvršavajući između ostalih i govorne čine kako bi učinili nešto drugo nekim drugim činom. Semiotika se može pitati o odnosu znakova međusobno (*sintaktika*), o odnosu znaka i predmeta (*semantika*) i o odnosu govornika i znaka (*pragmatika*).

Semiotika — govor o znakovima		
↙	↓	↘
Pragmatika	Sintaktika	Semantika
Govor o odnosu znaka i korisnika znaka	Govor o odnosu znakova međusobno	Govor o odnosu znaka i označenog

Ako je naš predmet istraživanje govornih čina, onda je područje iz kojeg moramo razviti naše istraživanje u stvari istraživanje ljudskog djelovanja, najopćeni-

tije motreći stvar u pitanju. Svi govorni čini mogu se podijeliti u dvije skupine: jedne kojima nešto konstatiramo (*konstantivi*, »Krigla je na stolu«), ili kojima izvodimo neki čin u širem smislu riječi (*performativi*, »Pazi, krigla!«). Također je moguće naprosto nešto opisati (»Stiže vlak.«, *lokucija*); možemo iskazati nešto više od opisa, npr. čuđenje (»Gle, ide vlak!«, *ilokucija*), a možemo izvršenjem govornog čina utjecati na to da drugi izvrše čine različite od govornih (»Pazi vlak!«, na što se osoba kojoj je upućen čin odmakne od pruge, *perlokucija*).

Osoba A	govorni čin	Osoba B
<i>Obećanje</i>	⇒ »Sutra dolazim.« ⇒	Očekivanje
<i>Najava</i>	⇒ »Sutra dolazim.« ⇒	<i>Planiranje</i>
<i>Prijetnja</i>	⇒ »Sutra dolazim.« ⇒	<i>Bijeg</i>
Ilokucionni čin	Lokucionni čin	Perlokucionni čin
Performativ	Konstantiv	Performativ

Iako to nije sasvim jasno, ipak bi se morali pitati što je tu osobito zanimljivo za filozofiju, kako god shvatili tu aktivnost. Filozofiju možemo načelno razdijeliti na teoretsku i praktičnu. Prva se bavi osobito intrigantnim teoretskim pitanjima (npr. kako znamo da je »a + b = b + a«), a druga praktičnim stvarima (npr. treba li narod svrgnuti tiranina). S obzirom da smo naš predmet odredili kao govorno djelovanje, filozofiju jezika bi mogli opisati kao dio praktične filozofije, tj. dio filozofije djelovanja, koji se bavi djelovanjem pomoću sustava znakova, napose govornih. Tako bi filozofija jezika kao filozofija jezičnog djelovanja ustvari bila dio filozofije djelovanja.⁵ Dakle, naše prvo pitanje je koja je metoda našeg istraživanja. Ipak, razlaganje metode filozofije jezika ili analitičke filozofije, što više nikako nije samo filozofija jezika, ustvari je razlaganje metode cjelokupne filozofije. S. Blackburn je to prikazao na vrlo pregledan način.⁶

		Psihologija <i>Govornitelji</i>		
	↗		↘	
teorija značenja	↗		Ÿ	teorija spoznaje
	Jezik <i>lingvistika</i>	↔ ⇒	Svijet <i>metafizika</i>	
		teorija istinitosti		

5 Dakle, ovaj tekst naprosto raspravlja jedan specifičan slučaj djelovanja, a to je govorno djelovanje (postupanje, rukovanje, činidba). Naime, kao što ne možemo vidjeti djelovanje, tako ne možemo niti čuti govor. Slušati drugoga i čuti ga, kao i govoriti drugome i biti slušan, bitno je kulturni obred. Taj obred ima negdje u prizemlju, ili čak u podrumu, svoje psihološke, biološke i ine temelje, ali oni su trenutno nevažni u ovim bistrim visinama svakodnevnog govora.

6 Usp. Blackburn, *Spreading The Word*, Oxford University Press, 1984, str. 1–20

Na jednom mjestu u svojim bilješkama Wittgenstein je, evidentno začuđen raznolikošću mogućih pristupa problemu, napisao kako bi filozofsku knjigu mogli nasloviti »O čudima džungle«. Zaista, s obzirom na mogućnosti raznolikosti pristupa, predmeta i cilja filozofije, pa i konkretnih ostvarenja istih tijekom povijesti i danas, možemo kazati kako je filozofija poput neke zbirke čudesnih napomena o svemu i svačemu. Ovdje bi se to moglo pokazati na mnogo zanimljivih primjera. Ipak, bojim se kako bi svaki konkretniji primjer *filozofskog problema* čitatelju lako odvuкао pažnju s poante teksta. Stoga uzimam primjer koji je dostatno filozofski apstraktan i neutralan u smislu da izaziva manje prijedora no ostali primjeri, iako su posljedice zauzimanja stava u ovom pitanju dalekosežnije, a riječ je o pitanju filozofske metode. To je pitanje bilo prijeporno napose tijekom 20. st. kao stoljeća samosvijesti filozofije ili njene brige nad samom sobom i vlastitom metodom (A. J. Ayer). Nema značajnijeg filozofa u prošlom stoljeću koji nije ponudio svoju viziju »filozofske metode«. Ovo je dakle dostatno razlog za uzimanje metode filozofije kao primjera, napose u slučaju filozofskih metoda L. Wittgensteina i J. L. Austina.

Osobe posjeduju mnoge djelatne sile koje im omogućuju izvođenje najrazličitijih djelatnosti i čina. One izvode intencionalne čine, a među njima i lingvističke (*govorne*) čine. Drugim riječima, osobe izvode konvencionalne čine i među njima također lingvističke čine. Dakako, mnogi su filozofi, napose članovi tzv. »Oxfordske škole običnog jezika« (Austin, Grice, Urmson, Strawson i drugi), ali i neki drugi prije i nakon njih (npr. Wittgenstein BB, FI, Z, RFM, OC, Searle) te činjenice uzeli kao polazišna mjesta svoje filozofije jezika.⁷ U nas se vrlo malo pisalo o Austinovoj filozofiji, kako o metodi, tako i o govornim činima.⁸ Ipak, samo su neki od navedenih filozofa razvili teorije lingvističkog značenja do te mjere da je postalo očito kako je riječ o teorijama djelovanja, a ne samo o teorijama lingvističkog značenja. Među njima središnja mjesta zauzimaju J. L. Austin sa svojim djelom »Kako djelovati riječima« (*How to Do Things with Words*, 1962), L. Wittgenstein s djelom »Filozofijska istraživanja« (*Philosophische Untersuchungen*, 1953 FI), te J. R. Searle sa svojim djelom »Govorni čini« (*Speech Acts*, 1969). Naime, ako netko kaže da se izvođenje govornog čina svodi na izvođenje određenog tipa »ustaljene« i poznate procedure (*known procedure*) ili djelovanja uporabom određenih sila (lokucionih, ilokucionih ili perlokucionih),⁹ ili ako netko kaže da je »govorenje« jezika određena aktivnost vođena pravilima, i to potpuno identična svim ostalim ljudskim aktivnostima vođenima pravilima, (*Handlung, Praxis*, Wittgenstein), onda je jasno kako oni koji to kažu polaze s mjesta koje smo opisali na početku te kako jezik vide kao aktivnost, ali i kao dio skupa svih ostalih aktivnosti, ne dajući mu pri tome posebnu prednost. Ova zamisao počiva dakako na zamisli o vrijednosti svakodnevnog jezika za objašnjenje lingvističkog značenja. Stoga nije

7 A. Avramides, Intention and Convention, u: B. Hale, C. Wright (eds.), *A Companion to the Philosophy of Language*, Blackwell, Oxford, 1999, str. 60–86.

8 N. Ivanetić, *Govorni čini*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb, 1995.

9 J. L. Austin, *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford, 1976, str. 133–148.

čudno kako ti filozofi pokazuju sklonosti: prvo, utemeljenju svakog jezika na svakodnevnom govornom jeziku, te drugo, utemeljenju jezika na samoj djelatnosti njegova govorenja, što ih prirodno dovodi do usporedbi govornih i negovornih djelatnosti i time do teorije djelovanja u vrlo širokom smislu riječi »teorija« i »djelovanje«.

3. Jezične igre, oblici života i pregledni prikaz

Ovdje ću pokušati razviti tezu o teoriji značenja kao dijelu teorije djelovanja. U djelu »O tumačenju« Aristotel piše kako je »imenica izričaj značenjski po dogovoru«, te kako se izraz rabi »po dogovoru« jer po naravi nijedna imenica nije [značenjska], već ukoliko postane znamen.«¹⁰ Prema mišljenju J. Lyonsa stari Grci shvaćali su konvenciju kao rezultat običaja ili navika koje su po sebi rezultat ili implicitnog dogovora ili društvenog ugovora, koji s obzirom da je načinjen od strane čovjeka, od strane čovjeka može biti i preinačen bez da se naruši učinkovitost jezika. Ovo stajalište je bilo oprečno naturalističkom koje je držao Kratil.¹¹ Iako su danas svi filozofi jezika u određenom temeljnom smislu konvencionalisti, ipak postoje značajne razlike između mnogih teorija. Navedene autore sve povezuje to da jezik nisu motrili kao entitet *in vacuo*, nego kao nešto što stoji u širem kontekstu ljudskog djelovanja.¹² Dakako, kada se sada vratimo teorijama značenja, možemo u novom svjetlu čitati Wittgensteina, Austina i možda Gricea. Načelno, još uvijek vrijedi kako govoritelji u razgovoru moraju zadovoljiti mnoge uvjete i dijeliti mnoge stvari kao što su primjerice: tijelo lingvističkog znanja (*gramatika*), tijelo nelingvističkog znanja i vjerovanja (*enciklopedija*) i skup pravila izvođenja,¹³ ali je sada puno jasnije kako oni moraju dijeliti i oblik života (*Lebensform*) što nije ništa drugo do ustaljena procedura (Austin), ili ustaljeni način postupanja ili prakse (*Handlung, Praxis*; Wittgenstein). Zanimljivo je i to kako su se namjere ta dva filozofa podudarale. Dok je Wittgenstein nastojao pokazati kako je »govorenje« jezika dio naših temeljnih životnih oblika djelovanja, dotle je Austin nastojao ukazati na postojanje određene »deskriptivne pogreške« (*descriptive fallacy*) koja se sastoji u pretpostavljanju zadaće jezika, temeljno sastavljene od opisivanja svijeta. Obojica su bili korjenito protiv teze da jezik ima tu jednu izričitu ulogu, te su posljedično nastojali ukazati na raznovrsnost i raznolikost jezika.¹⁴ U teorijama značenja P. F. Strawson je to opisao kao »homersku borbu« između, načelno govoreći, referencijalnih i kontekstualnih teorija značenja (tj. konkretnije, između zastupnika is-

10 Aristotel, *O tumačenju*, 4, 5, Latina et Graeca, Zagreb, 1989, str. 27.

11 J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, 4–5.

12 J. Searle, Editorial Introduction u: *The Philosophy of Language*, Oxford University Press, Oxford, 1971, str. 6–7.

13 N. Smith, D. Wilson, *Modern Linguistics*, Penguin, London, 1990, str. 173–174.

14 Usp. T. Baldwin, *Contemporary Philosophy*, Oxford, 2001, 57–59.

tinostih teorija značenja i teoretičara komunikacijske namjere).¹⁵ Ova distinkcija može se iskazati i u Saussureovoj razlici između (i) *teorije langue* (tj. teorije bezvremenskih virtualnih pravila koja vode sintaksu i semantiku rečeničnih tipova) i (ii) *teorije parole* (govora diskursa). Dakle, ono što nam ti filozofi kažu jest samo to da langue na koncu može biti ekspliciran u terminima parole. Moja teza (T) je vrlo jednostavna.

Slijediti *jezične igre* i *govorne čine* kao moduse *oblika života* (postupanja, praksi, djelovanja, načina života, Wittgenstein) i *svakodnevnih procedura* (svakodnevnih ustaljenih rutina)¹⁶ te graditi filozofiju na tom temelju s očitom svrhom ili preglednog (oprimjerenog) prikazivanja naših praksi ili razmišljanja (također oprimjerenog) o tome što kada treba kazati znači biti protiv svake filozofske metode u smislu redukcionističke metode.

Dakako, tada je teoretska *cash value* nevidljiva, ali praktična korist je presudna, ne samo za jezičnu praksu nego i za ono što je nužno skrito iza jezične prakse, a to je cijelo ljudsko djelovanje.

Nastavimo s izlaganjem problema, a zatim ćemo ući u prikaz stajališta. Ove teorije našle su svoje nastavke ne samo u filozofiji jezika te manje u teoriji djelovanja (jer u tom smjeru nisu bile razvijane ni Austinova, ni Wittgensteinova filozofija nego prije svega u suvremenoj semiotici. S obzirom na to da je posljednje opravdanje određene jezične uporabe sam oblik ili način života, tj. određena javna, ustaljena rutina (praksa, postupanje, djelovanje), proizašlo bi kako je prirodni svršetak Austinove i Wittgensteinove teorije lingvističkog značenja u semiotici kulture, kao dijelu filozofije ljudskog djelovanja.¹⁷ Ovdje ne želim ulaziti niti u jednu od navedenih tema jer to nije predmet teksta, nego želim napomenuti kako su primjerice Wittgenstein i Austin dospjeli do svojih rješenja. S obzirom da je Wittgensteinova filozofija kudikamo više istraživana, te utoliko i poznatija, njegovo rješenje ću sažeti prema svojim prethodnim istraživanjima, dok ću se Austinovu rješenju posvetiti detaljnije. U slučaju Wittgensteina cijeli problem metode može se svesti na jedno pitanje ((Q) iz FI) i jedan odgovor ((RESP) iz OC).

(Q) »Glavni izvor našeg nerazumijevanja je to da nam upotreba naših riječi nije pregledna. — Našoj gramatici nedostaje *preglednosti*. Pregledni prikaz [*übersichtliche Darstellung, perspicuous representation*] pruža razumijevanje koje se sastoji upravo u tome da 'vidimo sveze' [*Zusammenhänge sehen, seeing connections*]. Pojam preglednog prikaza za nas je od temeljnog značaja. On označava našu formu prikaza, način kako vidimo stvari. (Je li to 'svjetonazor'?) [*Weltanschauung, Worldview*].«, [*surveyable comparative representation*]).¹⁸

15 B. Harrison, *An Introduction to the Philosophy of Language*, Macmillan, London, 1979, str. 163–202.

16 J. L. Austin, *Philosophical Papers*, Clarendon Press, Oxford, 1961, str. 57.

17 J. D. Johansen, S. E. Larsen, *Uvod u semiotiku*, CroatiaLiber, Zagreb, 2000, str. 221–309.

18 L. Wittgenstein FI, 122; TLP, 4. 11; PI, 81, 92, 108, 131, 133, 189, 254–5, 599; Z, 273.

U djelu »O izvjesnosti« (OC) čini se da Wittgenstein odgovara na ovaj problem postavljen skoro dvadeset godina ranije.

(RESP) »Dakle, pokušavam kazati nešto što zvuči kao pragmatizam [*Pragmatismus, Pragmatism*]. Ali, ovdje mi se ispriječilo nešto poput slike svijeta [*Weltanschauung, Worldview*].« »Jezik — želim kazati — jest oplemenjivanje, 'u početku bijaše djelo'.« »Riječi su djela.«¹⁹

Slično i na drugim mjestima (o preglednosti napose u RFM), ali o svezama na drugim mjestima: »Mislilac veoma nalikuje crtaču koji želi ocrtati sve sveze.« »Filozof lako dolazi u položaj kakvog nespretnog direktora, koji umjesto da radi svoj posao i samo pazi na to da mu namještenici rade njegov posao, preuzima njihov posao i tako postaje pretrpan tuđim poslom...«.²⁰ Povezivanje našeg viđenja stvari, naše perspektive (višeslojne: nepromjenjive i vanvremenske; nepromjenjive ali nastale u vremenu; promjenjive, ali koje vrijede za sve ljude i one koje su samo osobne, ali javno dostupne) s onim najtemeljnijim kao preduvjetom svega ostalog, tj. sa slikom svijeta (*Weltbild*) ili svjetonazorom (*Weltanschauung*) jasna je filozofska asocijacija. Iako postoji određena nesređenost u izboru između ove dvije riječi, može se naslutiti kako se *slika svijeta* odnosi na one nepromjenjive i univerzalno važeće spoznaje (Wittgensteinov ironičan primjer je »Mačke ne rastu na stablima«), dok se *svjetonazor* odnosi na promjenjive i slobodno odabrane vrijednosti. Kao prvo, riječ je o fundacionalizmu ili teoriji utemeljenja na spoznajama koje su po sebi bjelodane i ireduktibilne ili prvotne. Zatim, riječ je i o transcendentalnom argumentu koji kaže da ako je A uvjet mogućnosti pojavljivanja B, te ako se B pojavljuje, onda je nužno postojanje A kao uvjeta mogućnosti B. Pitanje je: čega je slika svijeta ili svjetonazor uvjet? Wittgenstein kaže — svega (jezika, komunikacije, racionalnosti, itd.). Daljnje pitanje je od čega se sastoji ta slika svijeta? Wittgensteinov odgovor je — od pseudo–propozicija (*hinge–propositions*), tj. od propozicija koje samo nalikuju na propozicije ili točnije na lokucije (konstantive u Austinovu žargonu), ali su u stvari ilokucije i perlokucije (performativi). One, čini se, samo nalikuju na epistemološke iskaze, ali su u stvari nevjšti opisi djelovanja.

U slučaju Austina situacija je puno jasnija. Sličnost s Wittgensteinom ne sastoji se samo u razumijevanju lingvističkog značenja nego i u pristupu metodi rješenja filozofskog problema. Dok je Wittgenstein svojoj metodi nadjenao ime »preglednog prikazivanja« (koje se uglavnom svodi na pružanje primjera i opisivanje), do tle je Austin svojoj metodi dao ime »lingvistička fenomenologija« i manje više jasno je slijedio još od eseja »Druge svijesti« (*Other Minds*, 1946), iako ju je preteno primijenio tek u eseju »Obrana za isprike« (*A Plea for Excuses*, 1956–7, te *Ifs and Cans*). Ipak, u tim tekstovima razvio je većinu onoga što je prethodno kazao tijekom jednog neformalnog sastanka na kojem je govorio o toj temi pod naslo-

19 L. Wittgenstein, OC, 422; RP, 408, 412.

20 L. Wittgenstein, RP, 402–3.

vom »Ponešto o jednom od mogućih načina činjenja jednog dijela filozofije«. ²¹ Što se tiče njegove metode, u posljednje vrijeme je napisano nekoliko vrlo dobrih članaka i djela o njoj, iako je poznato kako ju je prvi izložio Urmson u tekstu o Austinu. Srž lingvističke fenomenologije sastoji se u istovremenom istraživanju i jezika i stvarnosti, tj. u istraživanju fenomena. ²² Rezultat te lingvističke fenomenologije je naše »znanje« o tome što kada treba kazati, tj. što treba kazati u određenim situacijama (*what we should say when*). Sam esej istražuje razliku pri izvodenju djela x »greškom« i »slučajno«, te na tome temelji razliku između *opravdanja za djelo x i isprike za djelo x* (u stvari nedjelo). U prvom slučaju izvršitelj djela prihvaća odgovornost za djelo, ali negira njegovu pogrešnost, dok u drugom slučaju izvršitelj negira odgovornost, iako priznaje kako je djelo bilo pogrešno. Temeljem tih finih razlika valja započeti razmišljanja o moralnoj odgovornosti. Ipak, ovdje je Austin sazeo svoju metodu lingvističke fenomenologije. »S obzirom na naglašenost slogana 'običan jezik' i naziva kao što su 'lingvistička' ili 'analitička' filozofija ili 'analiza jezika' jednu stvar valja posebno naglasiti. Kada ispitujemo što kada trebamo kazati, koje riječi trebamo rabiti u određenim situacijama, tada ne razmišljamo naprosto o riječima (ili o 'značenjima' što god ona bila), nego također o stvarnostima o kojima govorimo kada upotrebljavamo riječi. Rabimo jasnu svijest o riječima kako bi izoštrili našu percepciju fenomena, iako ona nije posljednji arbitar fenomena. Zbog toga držim kako bi za ovaj način filozofiranja bilo bolje rabiti manje zavodljiv naziv od onih gore navedenih, npr. »lingvistička fenomenologija« iako su nam ovdje puna usta riječi.« ²³ U sljedećem odlomku teksta Austin napominje kako je ova metoda pogodna za područje običnog jezika i svakodnevnih stvarnosti, kao što je to npr. isprika i ispričavanje, ali kako nije pogodna za analizu npr. uporabe riječi »vrijeme«. Dakako, običan jezik nije posljednja riječ u ovom pristupu filozofskim problemima, ali taj je pristup zasigurno bolji od druge strane u toj »homerskoj borbi«. ²⁴ Ipak, čini se kako Austin ne rezervira ovu metodu samo za moralne pojmove, nego štoviše, za pojmove praktične filozofije uopće, te stoga kao jednu od posljedica prihvaćanja te metode zasigurno možemo navesti, uz Wittgensteinov obrat u pragmatizam, također i Austinov obrat u praktičnu filozofiju (ovdje etiku, iako zasigurno možemo zamisliti mnoge primjene u filozofiji politike, prava, ekonomije, itd.). Sama metoda također je shvatljiva i uglavnom se sastoji od istraživanja vokabulara. Ovdje, s obzirom da je riječ o načelnoj raspravi, sami koraci metode nisu upitni (kao što su: odabir diskursa, istraživanje svakodnevnog jezika, traženje sinonima, istraživanje nefilozofske i filozofske

21 J. O. Urmson, Austin, John Langshaw, u: P. Edwards (ed.), *Encyclopedia of Philosophy*, Macmillan, New York, 1967, vol. 1, 212. Za komentar vidi: W. V. O. Quine, *On Austin's Method*, u: isti *Theories and Things*, HUP, Cambridge, MA, 1999, str. 86–92.

22 J. F. Harris, Austin, u: R. L. Arrington (ed.), *A Companion to the Philosophers*, Blackwell, Oxford, 2001, str. 150–153.

23 J. L. Austin, nav. dj. (1961), str. 130.

24 J. L. Austin, nav. dj. (1961), str. 133.

literature te postizanje konsenzusa oko toga što se može kazati u određenim tipovima situacija) ali upitno je kolika je filozofska vrijednost Austinove metode.

4. Razgovorne implikature i govoriteljevo značenje

Dijalog je razgovor. Razgovor je u temeljnom smislu izmjena informacija. Informacije nisu nužno opisi ili deskripcije, nego nerijetko vrednovanja i normacije. Razgovor uključuje barem prijenos informacija. Ipak, već i u samom prijenosu informacija uključena su neka normativna načela ili maksime. Za ta načela ili maksime vrijedi da ih je »moralno ispravno slijediti« kako bi »razgovor bio ispravno vođen«. Drugim riječima, postoji moralna obveza prema pravilima »razgovaranja« kojima se eksplicitno ili implicitno obvezuju svi sudionici razgovora. Oxfordski filozof običnog jezika (*ordinary language*) Paul Grice u svom klasičnom eseju »Logic and Conversation« iznio je tzv. »kooperativno načelo« razgovora i četiri temeljne kategorije razgovornih implikacija, ili točnije, maksima.²⁵ Samo kooperativno načelo kaže:

- *Kooperativno Načelo*_{df} = »Neka vaš doprinos razgovoru bude onakav kakav se zahtijeva, u vrijeme kada se pojavljuje, prema prihvaćenoj svrsi i usmjerenju razgovorne izmjene u koju ste uključeni.«
Ovo načelo Grice detaljnije dijeli u četiri skupine maksima.
- (1) *Kolikoća* = Neka vaš doprinos bude informativan koliko je to potrebno za svrhe razgovora. Ne činite doprinos razgovoru koji je informativniji nego što je potrebno.
- (2) *Kakvoća* = Ne recite ono za što vjerujete da je netočno. Ne recite ono za što vam nedostaje primjerena evidencija.
- (3) *Odnos* = Budite relevantni.
- (4) *Način* = Budite pregledni, sažeti, jasni. Izbjegavajte nejasne izraze. Izbjegavajte višeznačnosti. Govorite redom.

Ove maksime nisu naprosto pravila lijepog ponašanja tijekom razgovora, one su svakako i određena moralna načela koja valja slijediti ukoliko nastojimo postići »učinkovitost« razgovora. S druge strane, Ludwig Wittgenstein, otac filozofije običnog jezika, u svojoj je kasnijoj filozofiji (napose u djelu »Filozofijska istraživanja«) cijelu filozofiju reducirao na tzv. »jezične igre« (*Sprachspiel*) koje su ustvari zatvoreni razgovori, te utoliko i samostalni jezici (kao primjer razgovora između dva radnika na gradilištu ili dva fizičara u laboratoriju). Ipak, njegova ključna kategorija koja jeziku, te posljedično i dijalogu, daje filozofski temelj je »oblik života« (*Lebensform*). Oblici života su činjenični temelj jezika kao aktivnosti. Ono što omogućuje govorenje (nekome) i razumijevanje (nekoga) je »zajednički oblik života«. Zadaća filozofije je »pregledno prikazivanje« tih oblika života. Oblik života nije vječni i nepromjenjivi »modus essendi« niti potpuno fluidni »stil života« (kao

25 H. P. Grice, *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1991, str. 22–41.

moda), nego temeljni način rukovanja, djelovanja, činjenja i prakse kojima je implicitna »naša« slika svijeta i svjetonazor (*Weltbild, Weltanschauung*). Razgovor stoga nije samo izmjena informacija o opisima, doživljajima, osjećajima, viđenjima, itd. nego i dijeljenje slike svijeta, a ukoliko se radi o različitim slikama svijeta, onda također dijeljenje svoje slike svijeta i upoznavanje slike svijeta drugoga. *Eo ipso* razgovor je i upoznavanje različitih oblika života, načina djelovanja, činjenja, praksi.²⁶ Dijalog stoga ne treba mistificirati niti uzdizati na pijedestal demokratske državne svetosti (ideologije), nego mu treba pridati vrijednost koju u sebi nosi.

U djelu »Analiza i metafizika« Strawson piše sljedeće: »Napustimo ideju savršene jednostavnosti kod pojmova... Zamislimo umjesto toga model složene mreže (...) tako da se funkcija svakog pojma može, s filozofskog stajališta, u pravom smislu razumjeti samo tako da se shvate njegove veze s drugim elementima i pojmovima... (...) Ako je to model kojemu dajemo prednost — za razliku od redukativnog ili atomističkog modela, mogli bismo ga nazvati konektivnim modelom (...)«²⁷ Ova slika jezika je slika koja priznaje raznolikosti koje ne mogu biti reducirane jedne na druge, ili pak sve skupa na neku operativnu formu. Ipak, kako je povezivanje ipak moguće, ovaj pluralizam je očito zamišljen kao komensurabilan — jer sve su funkcije svih pojmova nekako manje–više posredno u svezi sa svim ostalim funkcijama svih ostalih pojmova. »Konektivni model« je u stvari isto što i »viđenje sveza« u filozofiji L. Wittgensteina. Ali te sveze nisu samo jezične, nego uvijek i praktične.

5. *Poteškoća s metodom u filozofiji jezika*

S pozicije drugih teorija značenja, te nekih manje više nepristranih uvoda u filozofiju jezika, izgleda kao da obično–jezične »teorije« jezika odbacuju fregeovsku zadaću filozofije jezika, no ne odbacuju i fregeovski cilj, ali ipak do njega ne dopijevaju (Harrison). Osobno držim kako su te »teorije«, ako su zaista tako postavljene, s odbacivanjem fregeovske zadaće odbacile i fregeovski cilj. Zadaća se sasvim promijenila. Naime, ideja o »teoriji značenja« nikada nije bila središnji cilj, zasigurno ne Austina, a Wittgensteina možda u jednom kraćem dijelu njegova stvaranja, ili konkretnije u jednom manjem dijelu »Tractatus Logico-Philosophicus« (TLP), tj. sasvim konkretno u TLP: 4. 21–6. 372, a to su dijelovi o logici, matematici i znanosti. Čak niti cjelina TLP–a nije takva kakvom se čini. Baš unutar te cjeline koja je navodno *čisto logička* (jer bilo bi nepošteno u dijelovima TLP–a koji govore o ontologiji, odslikavanju, filozofiji ili mističnom tražiti tu potkrjepu) stoje stavovi koji odudaraju od općeg plana. Npr. TLP: 5. 5563: »Svi stavovi našeg govornog jezika [*unserer Umgangssprache, svakodnevnog jezika, »our everyday language«* trans. Pears/McGuinness, *kolokvijalnog govora, »our colloquial speech«* trans. Ogden, usp. FI: 134, »unserer alltäglichen Sprache«, naš *svakodnevni jezik,*

26 K. Krkač, *Wittgensteinov pragmatizam*, vlastita naklada, Zagreb, 2003.

27 P. F. Strawson, *Analiza i metafizika*, KruZak, Zagreb, 1999, str. 19, 20.

»our everyday language« prev. Anscombe] zaista su onakvi kakvi jesu, logički potpuno u redu. (...) Naši problemi nisu apstraktni, nego možda najkonkretniji što postoje.« (Mjesto je istaknuo S. Cavell).²⁸ Sada ću pokušati sažeti neke razloge nakon što sam prepričao taj osebujan dio suvremene filozofije, pružio tezu i pojašnio neke elemente bez da sam ulazio u također osebujan dio glavne struje analitičke filozofije, koja iz meni nepoznatih razloga prezire ove pristupe (razloge koji mi padaju na um ovdje ne želim niti spominjati). Za tezu (T) ću pružiti nekoliko razloga (ARG).

(ARG1) Pitanje metode je uvijek pitanje teorije, a to je ono što su kao načelno i Austin i Wittgenstein željeli izbjeći, dakako, svaki na svoj način.

(ARG2) Pitanje metode je, nadalje, pitanje reduktivne analize ili općenito reduktivnosti i znanstvenosti, a i to su obojica nastojali izbjeći onime što je Wittgenstein nazivao »viđenjem sveza« i »preglednim prikazivanjem«, a Austin »traženjem sinonima« i »lingvističkom fenomenologijom«, te što je konačno Strawson nazvao »konektivnom analizom«.

(ARG3) Ako nema teorije, nema niti metode, barem ne metode »znanstvene filozofije«, tj. one koja se oslanja na mogućnost prijenosa znanstvene metode u filozofiju (npr. analitičke geometrije), ili pak prijenosa filozofije u područje znanosti (npr. kognitivne psihologije); dakle, nema reduktivne metode, a to znači da analiza nije sredstvo.

(ARG4) Vrijedi i obratno, jer ako nema reduktivne metode, nema niti teorije, barem ne znanstvene u smislu humanističkih, društvenih, prirodnih ili formalnih znanosti. Konačno valja zaključiti.

Ovdje je jasno kako su naši razlozi načelne naravi, jer je i cijela rasprava moguća isključivo kao načelna. Naime, pružanje konkretnih primjera ne može nas dovesti do načelne teze, a isticanje određenih primjera kao »važnijih«, za razliku od nekih »očito sporednih«, u stvari je uvođenje teze na mala vrata. Iz njih dakle može slijediti samo načelni izvod.

(ERGO) Ako nema reduktivne metode, to pak ne znači da ne može biti konektivne, povezujuće, pregledne metode. Nadalje, ako nema teorije, to ne znači da predmet i konačni cilj ne može biti sama praksa, djelovanje (čiji je tek jedan, ne previše istaknuti dio, i jezično djelovanje).

Ovom izvodu moramo sada pružiti određeno pojašnjenje ili eksplikaciju (EXP) kako bi bio pregledniji, ali napominjem da je ona stvar prijepora. Ovdje dakako ne ekspliciram »tekst« izvoda (ERGO), nego zbilju o kojoj govori.

(EXP) Dati prednost širini predmeta istraživanja i uvažavati ga, te dati prednost djelovanju pred teorijom, ustvari znači biti *protiv metode*, ako pod metodom, barem u smislu filozofske metode, podrazumijevamo ono što se u novovjekoj filozofiji (i znanosti) podrazumijeva. Napustiti redukcionizam, a dati prednost konekcionizmu, ili napustiti analizu, a dati pred-

28 L. Wittgenstein, TLP, 5. 5563; Komentar toga mjesta u: S. Cavell, Wittgenstein as a philosopher of culture in: *This New Yet Unapproachable America*, Living Butch Press, Albuquerque, 1998, str. 29–76.

nost sintezi, u jednom vrlo širokom smislu riječi znači napustiti teoriju, a dati prednost praksi, pa čak i napustiti znanstvenost filozofije, a dati prednost umjetnosti.

Usporedimo sada eksplikaciju (EXP) izvoda (ERGO) s tezom (T) te pogledajmo jesmo li uspjeli u dokaznom postupku.

(T) Slijediti *jezične igre* i *govorne čine* kao moduse *oblika života* i *svakodnevnih procedura* te graditi filozofiju na tom temelju s očitom svrhom ili preglednog (oprimjerenog) prikazivanja naših praksi ili razmišljanja (također oprimjerenog) o tome što kada treba kazati znači biti protiv svake filozofske metode u smislu redukcionističke metode.

Čini se da je ovdje sve u redu. Ipak, potrebno je kratko pojasniti povijest ovog obrata. Njega sam u tzv. »analitičkoj filozofiji« (slijedeći ideju S. Cavella) nazvao »pragmatičkim silaskom«, kao čistom oprekom onoga što je držao primjerice Quine kada je pisao o »semantičkom usponu« i što je spočitnuo kasnijem Wittgensteinu, misleći pri tome vjerojatno na FI. Mogli bi pomisliti kako je ovaj obrat »protiv metode« u stvari obrat u teoriju djelovanja, ali to nije slučaj, jer cilj teorije djelovanja jest objašnjenje, a Wittgenstein je jasno kazao kako cilj nije objašnjenje, nego opisivanje. No izgleda da mu se i to činilo dosta nasilnim, te je pisao o prikazivanju i pružanju primjera.

Ekskurs o mjerilu analize. Nekoliko knjiga napisanih u posljednje vrijeme od strane eminentnih filozofa tzv. analitičke filozofije sadrže prijedloge kao npr. — »sada ću Vam, poštovani čitatelju, objasniti što je to analitička filozofija« (AF). Dakako, takve su knjige više nego inspirativne za čitanje ukoliko je čitatelj zainteresiran za osebujno prepričavanje jednog dijela povijesti filozofije ili povijesti određene filozofske škole. Tako možemo čitati kako AF započinje s Fregeom, štoviše, s određenom rečenicom određenog paragrafa jednog njegova djela o aritmetici. Naravno, na umu imam djelo M. Dummetta »The Origins of Analytic Philosophy« (1993). Reakcije na tu knjigu su također zanimljive (kao primjerice — H. J. Glock ed. »The Rise of Analytic Philosophy«, 1997). Dummettova knjiga je dostatno jasna, kao i njezini prikazi, recenzije i kritike. Ipak, ovdje ću nastojati ukazati na nekoliko mogućih razloga zašto nije pametno kazati »eto ja sam analitički filozof«, ili nešto slično tome, kao primjerice »postanalitički filozof«.

Kao prvo, većina eminentnih filozofa 20. st. nije bila AF, kao primjerice Heidegger ili Wittgenstein, iako možemo puno manje dvojiti oko toga jesu li to bili primjerice Gadamer ili Quine. Filozofi poput Moorea, Wittgensteina, Austina, Gricea, Strawsona i drugih udaljeni su od *hard-core AF* jednako koliko i Brentano, Husserl, Heidegger ili Gadamer. Naime, ne trebamo se dati zavesti žargonom. Razlika u žargonima i sličnost u mišljenju jest ono što ih međusobno razdvaja, ali ujedno i povezuje u odijeljenosti od Fregea ili fregeovske linije mišljenja u AF. Ipak, ovdje ne želim pokazivati tu groznu naviku filozofa, tj. pričati uglavnom o drugim filozofima i njihovim filozofijama (kao da pjesnici pjevaju o tuđim pjesmama ili religiozni ljudi mole molitvama drugih religioznih ljudi, ili kao da znanstvenici uglavnom pretresaju otkrića drugih znanstvenika, a ne rade na vlastitim istraživanjima, ili kratko — kao da živimo umski život drugih filozofa, a ne svoj vlastiti).

6. Zaključna napomena

Napomenuo bih stoga nešto zanimljivo o pojmu analize (A). Na prvi pogled se čini kao da u pojmu A nema ništa filozofskog, ali nije tako. A definiramo kao (1) metodu (2) znanstvenog istraživanja (3) razdvajanja određenih predmeta (objekata), fenomena (pojava) ili procesa (4) na njegove konstitutivne rastavne dijelove (5) s ciljem spoznaje cjeline (6) znanjem rastavnih dijelova kao konstitutivnih dijelova. Kako je sva filozofija na neki način ontologija, nije nezanimljivo promisliti što je sve ontološki implicitno ovim oznakama A.

Ova definicija pretpostavlja: (1) kako je analiza metoda, drugim riječima, nešto što nas vodi preko na drugu stranu (od grčkog *meta-hodos*), nešto kao sredstvo za cilj, tj. najuzvišeniji primjer racionalnosti mišljenja i djelovanja, (2) zatim da je A znanstvena metoda (a ne primjerice mitologijska, religijska ili pjesnička metoda prelaznja granice između života i smrti, zemlje i neba), (3) nadalje da postoji nešto što je rastavljivo bez ostatka ili barem bez relevantnog ostatka (ili potpuna redukcija), poput cjeline i dijelova, pri čemu je A način rastavljanja cjeline na dijelove, (4) kako rastavljanje rastavljivog rezultira rastavnim ili rastavljenim dijelovima, (5) kako rastavni i rastavljeni dijelovi mogu biti sastavni i sastavljeni dijelovi, tj. kako je rastavljeno sastavljivo i kako je sastavljeno rastavljivo (bez ostatka, *ceteris paribus*) i (6) kako je spoznaja cjeline na taj način nedvojbeno moguća, te posljedično i racionalno djelovanje. Ipak, ako je ovo točno, onda A svakako nije ono čime se AF treba dičiti ukoliko nastoji izbjeći ozbiljnu ontološku raspravu. To što je ona danas *de facto* ne izbjegava ne povlači činjenicu da u nju zaista ulazi. AF je u posljednjih dvadesetak godina prošlog stoljeća kroz revitalizaciju ontologije pokazala svoju neinventivnost i nezanimljivost. Ontološka rješenja jednog Heideggera ili Wittgensteina u njoj nemaju svog mjesta. Ona su nešto što treba što brže zaboraviti, a to je najbolje postići zanemarivanjem i namjernim zaobilaženjem.

No vratimo se samoj temi teksta. Ako je prethodno kazano stilski prihvatljivo, te utoliko i filozofski točno, treba kazati sljedeće: Zadaće filozofije mogu se svesti na pet zadataka od kojih su prve četiri pripremne, dok je posljednja sama srž filozofije, iako je u određenom smislu najmanje filozofska. Naime, zadaci filozofije mogu se svesti na:

- (I) pregledno prikazivanje (dalje kao PP) entiteta svijeta ili ontološku zadaću,
- (II) PP jezičnih igara kao jezičnih djelatnosti ili zadaću filozofije jezika (komunikacije),
- (III) PP načina ovladavanja pravilima ili zadaću filozofije učenja, odgoja i znanja ili epistemološku zadaću, te
- (IV) PP praksi, načina djelovanja i oblika života kao zadaću praktične filozofije ili etičku, političku, pravnu, ekonomsku i ine zadaće.
- (V) Posljednja zadaća je *redeskripcija* svih navedenih PP (I–IV) i stvaranje jednog kratkog cjelovitog PP.

Ukratko, izvor filozofije je potreba za preglednošću (za razliku od potreba za objašnjenjem, ili jasnoćom i odjelitošću, ili za znanjem, uvidom, i slično), tj. ono što M. Walzer naziva »putem tumačenja« (*the path of interpretation*); metoda filo-

zofije je oprimjereno pregledno prikazivanje (vidljivo npr. u filozofijama G. E. Moorea, L. Wittgensteina, J. L. Austina, H. P. Gricea i djelomično P. F. Strawsona); dok je cilj filozofije pružanje cjelovitog preglednog prikaza. Na pitanje čega je taj prikaz zaista prikaz odgovor može glasiti samo — prikaz slike svijeta a to je prikaz naših praksi. To se postiže viđenjem ili ocrtavanjem sveza. Ipak, ta metoda u sebi ne sadrži ništa znanstveno, barem je tome tako u slučaju Wittgensteina. U tome je sva osebnost filozofije jezika kako su je shvatili i Wittgenstein i Austin, te kako je valja razumijevati ukoliko nastojimo slijediti neke od njihovih zanimljivih i poticajnih uvida.

»Mislilac veoma nalikuje crtaču koji želi ocrtati sve sveze.« (1931) »Vjerujem da sam svoj stav prema filozofiji sažeo time što sam kazao: filozofija se zapravo može samo pjevati.« (1930), (kurziv moj).²⁹

Izbor iz korištene literature

- Austin, J. L., *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford, 1976.
 Austin, J. L., *Philosophical Papers*, Clarendon Press, Oxford, 1961.
 Glock, H.-J. (ed.), *The Rise of Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford, 1999.
 Glock, H.-J., *A Wittgenstein Dictionary*, Blackwell, Oxford, 1997.
 Grice, H. P., *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1991.
 Kenny, A., *The Legacy of Wittgenstein*, Blackwell, Oxford, 1987.
 Kenny, A., *Wittgenstein*, Pelican, London, 1975.
 Kober, M., Certainties of a World Picture: The Epistemological investigations of »On Certainty«, in: H. Sluga, D. Stern (eds.), *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 411–441.
 Kober, M., *Gewissheit als Norm: Wittgensteins erkenntnistheoretische Untersuchungen in Über Gewissheit*, de Gruyter, Berlin, New York, 1993, 19–24.
 Putnam, H., Was Wittgenstein a Pragmatist, in his: *Pragmatism: An Open Question*, Blackwell, Oxford, 1996, 27–57.
 Strawson, P. F., *Analiza i metafizika*, KruZak, Zagreb, 1999.
 Strawson, P. F., Namjera i konvencija u govornim radnjama, u: N. Mišćević, M. Potrč (ur.), *Kontekst i značenje*, ICR, Rijeka, 1987.
 Urmson, J. O., Austin, John Langshaw, u: P. Edwards (ed.), *Encyclopedia of Philosophy*, Macmillan, New York, 1967, vol. 1, str. 211–215.
 Wittgenstein, L., *Filozofijska istraživanja*, NZG, Zagreb, 1998.
 Wittgenstein, L., *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*, Blackwell, Oxford, 1966.
 Wittgenstein, L., *Notes on Logic, Wittgensteins Nachlass*, CD-ROM, Oxford, 2002.
 Wittgenstein, L., *On Certainty*, Basil Blackwell, Oxford (OC), 1974.
 Wittgenstein, L., Raznolike primjedbe, u: *Suvremena filozofija II*, M. Galović (ur.), ŠK, Zagreb, 1996. Izvornik »Culture & Value«, Blackwell, Oxford, 1988.
 Wittgenstein, L., *Remarks on the Foundations of Mathematics*, Blackwell, Oxford, 1956.
 Wittgenstein, L., *Tractatus Logico-Philosophicus*, V. Masleša, Sarajevo, 1989.
 Wittgenstein, L., *Zettel*, Blackwell, Oxford, 1967.

²⁹ L. Wittgenstein, RP, 402, 405.

*THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE: ORIGIN, SUBJECT, METHOD
AND PURPOSE*

Kristijan Krkač

Summary

The author outlines his approach to the philosophy of language by introducing the origins, methods and goals of philosophy according to J. L. Austin, and L. J. J. Wittgenstein. He emphasizes, in particular, Wittgenstein's notion of overview as the final method and aim of philosophical »connective analysis« (Strawson's notion).

Key words: philosophy of language, J. L. Austin, L. Wittgenstein, P. F. Strawson